

ВСЕ РІДНИМ СТАЛО...

Я народився і виріс на далекій марійській землі. Але вже досить тривалий час живу тут. Спершу — в Неданчичах, згодом — у Славутичі. Полюбив цей край. Увійшов він у моє серце, все стало мені рідним.

Читаю історичну літературу, риюся в архівах, мандрую сам або з учнями по навколишніх селах і хуторах, розпитую людей про минуле, нотую. Деякі свої записи пропоную читачеві...

* * *

Неданчичам за чотириста. 1559 року неданчицькі землі купив любецький боярин Василь Семенович Кривопиша, а в грамоті від 13 березня 1571 року польський король Сигізмунд пише про володіння цими землями.

За три версти від храму на південний схід в урочищі Вершини на болотистому місці в густому лісі міститься «городок» — довжина кола по насипу 325 кроків. Від «городка» джерелиться річка Видра, що впадала колись у Дніпро неподалік Мньова. Нині Видра — болото, на якому косять траву, пасуть худобу.

В урочищі Темнолузі за чотири версти від храму Висока гряда стояли прикордонні будівлі, оточені глибоким ровом. Тут козаки несли сторожову службу. Колись записали від старого діда: «На кордонах козаки калантирили, щоб хто не зайшов з Польщі. Було, як туйки хто зайде на сей бук, дак уже наш».

На північ за дві версти від церкви на лівому березі Кривої річки був залізний завод, що належав Іллінському монастирю м. Чернігова.

1860 року у Неданчичах було 592 чоловіки, 588 жінок. В т. ч. 117 козаків.

У 18 столітті в нашому краї розвивалося гутництво. Неданчицька Гута містилася за 10 верст від Посудевської Рудні, за 8 від с. Губичі, за 5 від Неданчич в лісі на рівному місці при невеличкому болоті. 17 хат і склозавод з 4 плавильними печами. Іван Зименок та Швидкий купували та продавали скло, мали по одному робітнику; Макаров та Іванов робили скло; Рябинок — скляр (склодув); Коба, Семененко — шулери (кочегари); Миколаєнко — нічний шулер.

Крім, звичайного (зеленого) віконного скла і звичайного посуду, виготовляли поташне (біле) скло і кришталь, аптечний посуд, круглі і плоскі пляшки.

Професії були, крім майстрів, — золосівачі (просіювали попіл), підвожчики палива, робітники, що терли крейду і місили глину.

Радянська влада прийшла в Неданчичі 1918 року. Серпневого вечора на калатання церковних дзвонів зібрався народ біля храму Святої Богородиці. На трибуні, причепили лозунг зі словом «Свобода». Виступив Міняйло Гнат Матвійович — учасник 1-ої світової війни. Розповів про політику більшовиків, присутні поплескали в долоні. Наступного дня стали господарювати. У районі нинішнього селища «Якір» росло 50 десятин дубового лісу, луг, що належав Семену Ковалю, який

забороняв навіть рвати щавель. Протягом двох днів нова влада повністю вирубала ліс на дрова.

Прокотилися єврейські погроми. Банда Галаки вбила у Неданчичах єврея Синька, а в Губичах — 7 чоловік.

* * *

Невеличке сільце Червона Гута поблизу Неданчич. Проживало там до Великої Вітчизняної війни десь чоловік 200. Найпопулярніші були прізвиська — Гутник, Сибірський, Дідок і Забіян.

У січні 1943 року партизани загону ім. М. Коцюбинського зупинили вантажний поїзд, що йшов з Неданчич до Чернігова на станції Нерафа. Німецького офіцера вони вбили і вкинули в топку паровоза. В цьому составі їхав 16-річний хлопчик Івасенко, який, тікаючи від стрілянини, побіг до лісу, але його скосила партизанська куля.

Партизани ввімкнули всі важелі і спрямували поїзд, у протилежному напрямку без машиніста. Він упав під укіс біля Дніпра.

Фашисти вирішили помститися. Оскільки народні месники зникли в хашах, гнів свій загарбники перенесли на мирне населення.

23 лютого карателі, залучивши в Неданчичах місцевих поліцаїв, поїхали підводами в Червону Гуту. На щастя, чоловіки в цей час подалися на неблизькі дніпровські луки за сіном. Інші ж мешканці, незважаючи на попередження знайомих поліцаїв про можливу помсту, домовали. Правда, кілька сімей перебралося в землянки, вириті в лісі.

Фашистський офіцер зайшов до хати Анастасії Михайлівни Коваленко, в якій у той час сусіди пряли вовну, і запитав: «Де живе староста?». Вигляд німця не віщував нічого доброго. Коли хтось вийшов з хати, аби показати офіцерові житло старости, побачив, що село оточене карателями. Тікати було нікуди — з усіх напрямків зловісно дивилися жерла кулеметів.

Всіх жителів стали зганяти до омшаника. Коли він кишив жінками, дітьми, стариками, омшаник підпалили. Злочинці нищпорили по селу і як тільки знаходили когось в хаті чи хліві, в погребі чи якомусь потаємному закапелку, вбивали на місці.

Чудом врятувалася Анастасія Михайлівна Коваленко, Наталка Петрівна Гутник, інстинктивно прихопивши вузол з речами, кинулася до окопчика, в якому сиділа свекруха. Недобігши метрів три, спіткнулася — вузол випав з рук. Карателі, забувши про втікачку, заходилися ділити речі з вузла. Наталка не ворушилася, лежала, ніби мертва і чула страшні крики людей, що смажилися в омшанику.

Родина Сибірських — мати Марфа, діти Коля, Уляна, Марія — побігли до лісу. Батько був серед тих, хто поїхав по сіно. Дорогу перетнули поліцаї. Вони поставили Сибірських біля стіни у клуні і розстріляли. Марія, одержавши шість ран, втратила свідомість. Та коли вороги підпалили клуню і палаючий дах упав на двичинку, вона, відчувши жар, почала виповзати з полум'я. Хотіла добратися до погребя. Але карателі помітили і ще раз вистрілили по ній. Та, мабуть, не судилося Марії Сибірській померти. Скинувшись, вона впала в забуття. Коли карателі поїхали, батько підбрав напівживу доньку...

* * *

Історико-статистичний опис Чернігівської єпархії фіксує: «Село Мекшунівка Чернігівського повіту біля р. Вертеч. Тут була гута, збудована 1751—1760 р.р., і належала вона поміщику Федорові Романовичу Посудевському. У 1760 р. при гуті Мекшунівській було 4 хати. По

смерті Ф. Р. Посудевського скляний завод на острові Тарасовицькому належав удові Федора Романовича Марфі Іванівні».

Неподалік було сільце Собача Гута (і зараз видно горбочки, де стояли будівлі). Переповідали, що тутешній поміщик придбав селян за собак. До речі, цій легенді є документальне потвердження.

* * *

Озерська Гута (Собача) належала до Любецької сотні і містилася за версту від хутора Посудевського. У 1751 році її власником був бунчужний Василь Семенович Лизогуб. 1760 р. Озерська Гута перейшла до його дочки Марфи Васиївни, що вийшла заміж за генерал-майора Олександра Івановича Рігельмана.

...Село Скугарі поблизу станції Малійки найменоване на честь поміщиці. Ось рядки з документа: «Ганна Андріївна Скугарьова 22.07.1693 р. продала Дем'яну Кіндратовичу Посудевському грунт с. Скугарі за 60 коп... Василь Степанович Чумаченко, житель с. Дубровного, 12.07.1707 р. одержав від Дем'яна Кіндратовича Посудевського 12 коп. доплати за грунт, що був 1693 р. куплений у його матері...».

* * *

Село Пльохів належало потомственному дворянину Євгену Михайловичу Посудевському. Землі було 185 десятин. Був кінний завод — 74 коней. Великої рогатої худоби — 168 голів. Службовців: чоловіків — 20, жінок — 15. Найманих робітників: чоловіків — 15, в т. ч. 4 військовополонених, жінок — 10. Всього — 62 чол. (Дані на 1915 р.).

* * *

У 1924 році почав працювати Мньовський торфобрикетний завод. При ньому було побудовано робітничі селища — Південне (зараз нема), Північне і Центральне. У 80-роках завод припинив існування у зв'язку з відсутністю сировини.

* * *

Село Слобідська Іванівка (Комарівка) розташоване за 6 верст від Неданчич та за 8 — від Редьківки.

* * *

Нелегко було жити в нашому краї і євреям. Про це свідчить справа Йоселя Овсійовича Будницького, відставного рядового, мешканця Кархівки, який подав прохання про дозвіл на переселення в село Неданчичі, де жив його син Лейба.

Йосель Овсійович служив у армії 20 років, звільнений 1871 р. у віці 42 роки. Пройшов славний бойовий шлях: воював проти військ Туреччини, Англії, Франції, Сардинії. Працював у селі, заробляв на хліб. Постарівши, вирішив перебратися до сина. Але царські власті винесли таке рішення: «Прошение отставного рядового И. Е. Будницкого переселиться из с. Карховки в с. Неданчичи к своему сыну оставить без удовлетворения на основании п. 5. IX тома... Взыскать с Будницкого две гербовых марки по 80 коп. каждая»...

Будицький дав розписку про одержання відмови 26.09.1893 р. За нього розписався Григорій Миколайович Гарбуза...

* * *

Народна приказка мовить: «Якщо хочеш дізнатися, як виглядає і живе село, зайди спочатку на цвинтар». Треба сказати, що і колись, і тепер до цього святого місця в селах ставляться з прохолодою. Цвинтарі часто не обгороджені, а якщо огорожа і є, то позгнивала, місцями попадала. Сьогодні ніхто не вчить нас, як дбати про останній приюток людини.

1988 року був у Кобрині Брестської області. Там є пам'ятник солдатам, що загинули у війні 1812 року. Селяни, солдати скинулися по півкопійки, по копійці на спорудження пам'ятника. А ми?

Дворянин Яків Перець їхав до Чернігова через Губичі, Неданчичі. І десятого липня 1889 року написав листа Чернігівському губернатору: «В с. Неданчичі цвинтар біля дороги, на горі піщаний, огорожа, хоч і є, але майже вся поламана. Картина ще гірша, ніж у Губичах. При вході до цвинтаря лежать кістки ніг, ребра, 3 черепи, шмаття одягу.

З правого боку від церкви лежить наполовину відкритий труп, верхньої дошки труни нема. Голова на місці ще з волоссям русявим, ребра всі видно.

Раджу зібрати кістки, зарити в одну яму і справити панахиду».

Факти були зафіксовані й офіційно. З, такими поясненнями: «Цвинтар розташований на підвищенні на піщаному ґрунті, який постійно змінює форму під дією вітрів. Ні тин, ні дерева, що ними обсаджено цвинтар, не можуть стати цьому перепоною. І внаслідок видування труни справді час від часу з'являються з-під землі. На цвинтарі знайдені зовсім видуті могили зі шматками погнилих дошок, людські кістки, шматки одягу.

Пропонуємо посадити швидкоростучі дерева для зміцнення ґрунту. Обгородити, лісу в цих місцях достатньо, тут же, під самим селом».

* * *

Важливу роль зіграли земства в розвитку освіти, охорони здоров'я, а також надавали допомогу селянам, що потрапляли в скруту.

Завдяки земствам, побудовано лікарню на хуторі Сверичівка (поблизу Редьківки). На 10 ліжок. 1886 р. відкрито школу в Редьківці. 1909 — в Неданчичах.

Якщо школа була однокласна, був один учитель, була у школі для нього квартира. А двокласна (два вчителі) і дві квартири було...

Роман Шедько позичив з Неданчицького хлібозаготівельного пункту 10 пудів жита. Для сівби позичив у сусідів. Родина з п'яти чоловік залишилася без їжі. Причина — град 1901 року.

Але було суворо вказано: стягнути з Шедька 10 пудів жита восени, як тільки збере урожай...

* * *

А ось що являли собою навколишні села в 1877 році.

Слобідська Іванівка (Комарівка). Прихід у Неданчичах. Річка Вертеч (гнила). Струмок влітку пересихав. 11 криниць. Вода каламутна. Цвинтар на піщаному пагорбі. Житло зроблене з колод, немазане. Дахи солом'яні. Чотири вікна квадратні. Огорожа — тин (ліса), паркан з кругляка. Ярмарків і базарів нема. Винокурня і водяний млин. Належать С. І. Посудевському.

Село Мекшунівка з хутором Грабівка Антоновицької волості. Проживають малороси. В Мекшунівці хати розташовані в один ряд. Просторо. У Грабівці розкидані. Церкви, базару, лавок, школи нема. 2 цвинтарі. В лісі — маленький. З чоловіки грамотних дітей вчити нікому. У річці Вертеч — карасі, окуні, щуки, вязі. Є пасіка. Між Мекшунівкою і Грабівкою — цегельний завод С. І. Посудевського.

Село Малійки. 54 двори. Одна вулиця на Ведильці, друга — на Неданчичі — Кархівку. Печі — лозові, обмашені глиною. Грамотних і школи нема. Річка Пакулька влітку пересихає. Палять дровами.

У деяких селах мешканці мали право збирати лише 50 грибів. У інших — без обмежень.

Розмовляють по-малоросійськи, на чернігівському діалекті.

* * *

Закривали церкву в Неданчичах. Засідання сільради від 9 січня 1930 року. Присутні — 85 чол., в т. ч. жінок — 7.

т. Грук: «...религія нам не нужна, церковь закрыть и колокола передать на индустриализацию».

т. Осипенко: «...религія существует, но отживает свои дни, нужно не терять время, закрыть церковь, избиратели нас поддержат...».

т. Дідовець: «...церковь нужна под культурные нужды села».

Як тільки церкву закрили, утворили там зерносховище, потім — клуб. При звільненні восени 1943 р. в церкві зробили лазню для солдатів. Згоріла.

* * *

Вербували на Донбас. Райком партії дав рознарядку Неданчицькій сільській Раді у триденний термін дати 5 робітників. За невиконання плану відповідальність покласти на сільську Раду.

* * *

У селах відкривали хати-читальні. Фактично вони не працювали. В Неданчичах, Комарівці, Красівській Гуті. Не було книг...

* * *

Жителі села Скитки 11 лютого 1920 року просили Укрнаросвіту дозволити викладання у школі Закону Божого, оскільки є Декрет про відокремлення церкви від держави. Укрнаросвіта вважала таке явище недопустимим і зажадала переобрання сільвиконкому.

* * *

14 грудня 1919 року. Збори селян у Редьківці. Порядок денний:

1. Збір теплої білизни для Червоної Армії.

2. Продовольче питання.

Вирішили агітувати за здачу білизни. Вимагали здати 50 пудів гречки та вівса, але вирішили відмовити у зв'язку з відсутністю. Замість 1000 пудів картоплі здали 100. Моркви, капусти — нема. Замість 500 пудів буряків здали 15.

* * *

Згідно з наказом № 9338 від 20 лютого 1927 року Народного Комісаріату Шляхів сполучення мала будуватися залізниця Чернігів — Овруч довжиною 185 км.

Головний тягар випав на 1-ий, 6-ий та 9-ий залізничні полки і 9-ий полк зв'язку корпусу військових шляхів. Разом з воїнами працювали вільнонаймані робітники.

Роботи почалися 5 травня 1927 року на всіх ділянках, окрім відрізку між річками Дніпро та Прип'ять, де було сильне заболочення і обводнення. Там взялися за діло 15 червня.

На будівництво було виділено 8 млн. 800 тис. карбованців.

За збитки селянам визначили таку компенсацію: за озимі культури — 55 крб. за га, за ріллю — 18 крб. за га, за сосновий бір — 75 крб. за га, за перенесення хліва — 100 крб., паркана — 12 крб.

Укладку рейок почали від Десни (Чернігів) 12 липня, від Овруча — 15 липня. Від річки Прип'ять (Янів) у бік Дніпра і у бік Овруча — 15 серпня. 15 вересня роботи були закінчені. На 16 днів раніше

строку. На місті майбутніх мостів на річках діяла паромна переправа. 1 листопада 1927 року був відкритий рух поїздів.

Учасник будівництва залізниці Архип Прокопович Купрієнко згадував:

—Робочий день починався о 7 ранку і тривав до пізнього вечора. Працював погоничем коней, заробляв по карбованцю щодня. За допомогою грабарок возили пісок для залізничного полотна. Працювали магазин, їдальня, пекарня, вагон-магазин і м'ясний цех. Діяло 4 пересувних бібліотеки, драматичні гуртки з учителів місцевих шкіл ставили спектаклі, вечорами демонструвалися кінофільми. Проводилася військово-спортивна та фізкультурна робота. Для ліквідації неграмотності серед будівельників залучалися вчителі, які раз-два на тиждень проводили заняття. Пасажирські поїзди пішли навесні 1930 року, коли закінчили спорудження мостів. Командир корпусу шляхів т. Коновалов В. І. нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора. Начальник штабу т. Бородін М. В. заохочений мармуровим настінним годинником. Нікельованими ручними годинниками премійовані червоноармійці В. Савінов, А. Шешеня, Г. Кудлай.

